

אך אלהים יפדה נפשי / תהילים פרק מט

שאל יונתן וינגורט

מה יכול לגרום לנו לא לפחד? הכסילים בוטחים בממונם ובעשרם, אך הם לא יכולים לפדות את עצמם ואת קרוביהם מן המוות. מי שיכול לפדות את נפשי מן השאל הוא ה', ולכן עלינו לעשות דברים טובים, שיגרמו לאחרים להודות ולברך.

בני קרח פונים במזמור זה לכל העמים, ולא רק לבני ישראל: שִׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים, הַאֲזִינוּ כָּל יִשְׁבֵי חֶלֶד (=תבל). הם פונים לכל המעמדות: גם בני אדם גם בני איש, יחד עשיר ואביון. ומדגישים, שבמזמור הזה מוצגת התבוננות, ואין בו תפילה: פי ידבר חכמות והגות לבי תבונות, אטה למשל אזני אפתח בכנור חידתי. המשורר אומר לעצמו: למה אירא בימי רע, עון עקבי יסובני. כאומר: כאשר אפנים את מה שכתוב במזמור, לא אפחד בזמנים קשים, ולא אירא כאשר העונש על העון יקיף אותי.

חלוקת המזמור לשנים ברורה מתוך הפזמון החוזר, בסוף החלק הראשון (ז"ד. 62 מילים): וְאֲדָם בִּיקָר בַּל יִלִּין, נִמְשַׁל כְּבַהֲמוֹת נְדָמוֹ, ובסוף החלק השני (ט"א. 65 מילים): אֲדָם בִּיקָר וְלֹא יִבִּין, נִמְשַׁל כְּבַהֲמוֹת נְדָמוֹ. תוכן החלק הראשון הוא תיאור של מחשבת הכסיל, ותוכן החלק השני הוא תיאור האמת, וההסבר כיצד להינצל מן האבדון.

את הכסילים בחלק הראשון מכנה המשורר: הַבְּטָחִים עַל חֵילָם, וְכָרַב עֲשָׂרָם יִתְהַלְלוּ. הביטחון בחיל וההתהללות בעושר הם מחשבות כסיל, מפני שאפילו את אחיו לא יוכל האיש לפדות מן המוות: אֵחַ לֹא פֹדֶה יִפְדֶה אִישׁ, לֹא יִתֵּן לֹא-לֵהִים כְּפָרוֹ. לא ניתן לפדות את הנפש ולא למות אף פעם: וַיִּקָּר פְּדִיּוֹן נַפְשָׁם וְחֹדֶל לְעוֹלָם. מחשבה של טפשות היא שהאיש יחיה לעולם, ויחי עוד לְנִצְחָה, לֹא יִרְאֶה הַשְּׁחָת. כאשר רואה האדם שכולם מתים, פי ירֹא חֲכָמִים יָמוּתוּ, יַחַד בְּסִיל וְכָרַב יִבְדּוּ, וְעִזְבוּ לְאַחֲרֵים חֵילָם. הוא מת, וְעִזְבוּ לְאַחֲרֵים חֵילָם, הוא חושב שהבתים שלו יוכלו להתקיים לעולם: קָרְבָם בְּתִימוֹ לְעוֹלָם, מִשְׁכְּנָתָם לְדָר וָדָר, וְהוּא

(א) לְמַנְצָה לְבְנֵי קֶרַח מְזִמּוֹר.

(ב) שִׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים, הַאֲזִינוּ כָּל יִשְׁבֵי חֶלֶד.

(ג) גַּם בְּנֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אִישׁ, יַחַד עֲשִׂיר וְאִבְיוֹן.

(ד) פִּי יִדְבֵר חֲכָמוֹת, וְהִגִּית לְבִי תְבוּנוֹת.

(ה) אֶטָּה לְמִשְׁלַל אֲזָנֵי, אֶפְתַּח בְּכַנּוֹר חִידָתִי.

(ו) לְמַה אִירָא בְיָמַי רָע, עוֹן עַקְבֵי יִסּוּבְנֵי.

(ז) הַבְּטָחִים עַל חֵילָם, וְכָרַב עֲשָׂרָם יִתְהַלְלוּ.

(ח) אֵחַ לֹא פֹדֶה יִפְדֶה אִישׁ, לֹא יִתֵּן לֹא-לֵהִים כְּפָרוֹ.

(ט) וַיִּקָּר פְּדִיּוֹן נַפְשָׁם, וְחֹדֶל לְעוֹלָם.

(י) וַיִּחִי עוֹד לְנִצְחָה, לֹא יִרְאֶה הַשְּׁחָת.

(יא) כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יָמוּתוּ, יַחַד בְּסִיל וְכָרַב יִבְדּוּ, וְעִזְבוּ לְאַחֲרֵים חֵילָם.

(יב) קָרְבָם בְּתִימוֹ לְעוֹלָם, מִשְׁכְּנָתָם לְדָר וָדָר, קָרְבָם בְּשִׁמּוֹתָם עַל אֲדָמוֹת.

מנסה להיאחז בשמות שהוא קרא לדברים הקיימים יותר זמן ממנו: קראו בשמותם עלי אדמות. ואולם, מחשבה זו היא מחשבת בהמה, שכן האדם לא ילין בכבודו, ואדם ביקר בל ילין, ומי שחושב כך נמשל כבהמות נדמו.

לסיום חלק זה מגיע המשפט, שמסביר במה עסקו בני קרח עד עתה: זה דרפם כסל למו, ואחריהם בפיהם ירצו. סלה. זהו תיאור של דרך הכסיל לדורותיו.

בחלק השני, ממשיכים בני קרח בתיאור האמת – מה יקרה לכסיל הבוטח בעושרו, ומה יקרה לי כאשר אבטח בה'. הכסילים פצאן לשאול שתו [=ירדו], מות ירעם [=מלאך המוות הוא רועה הצאן שיורד לשאול], וירדו כם ישרים לבקר [=הישרים בסופו של דבר ימשלו בהם], (וצירים) וצורם לבלות שאול מזבל לו [=ועצמתם של הכסילים עתידה להתבלות בשאול במקום הבתים שהם בנו]. רק אֱלֹהִים יכול להציל מאברון: אך אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי מִיַּד שְׂאוּל, כי יקחני. סלה. כאשר אפנים, שמיד השאול הפדיון הוא רק ביד אֱלֹהִים, ורק הוא יכול לקחת אותי, הרי שהמוות איננו אברון, אלא 'לקיחה'. לשון זו נאמרה גם אצל חנוך (בראשית ה, כד), ואיננו כי לקח אתו אֱלֹהִים, וגם בדברי אליהו הנביא לאלישע (מל"ב ב, ט): שאל מה אעשה לך, בטרם אלקח מעמך. גם אם כפועל אדם ימות, ולא ילקח, מביטח לו המשורר שאֱלֹהִים יקח אותו ויפדה את נפשו.

אם כן, כנגד החלק הראשון, בו מתוארת מחשבת הכסיל: זה דרפם כסל למו, ואחריהם בפיהם ירצו. סלה, מתוארת כאן האמת על הכסיל: פצאן לשאול שתו מות ירעם, וירדו כם ישרים לבקר, (וצירים) וצורם לבלות שאול מזבל לו, ועל הבוטח בה': אך אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי, מִיַּד שְׂאוּל כִּי יִקְחֵנִי. סלה.

מעתה, מסביר המשורר את מה שהוא אמר בפתיחה למזמור, שהפנמת המסר תביא לכך שהוא לא יפחד: אל תירא כי יעשר איש, כי ירבה כבוד ביתו. כי לא במותו יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו. ממילא, אין מקום לפחד מהעשירים. רק כאשר אדם חי הוא יכול להביא ברכה לעצמו, כי נפשו בחייו יברך, ולפיכך אתה צריך להגיע למצב בו יודך, על המעשים הטובים שאתה עושה, ואז יתקיים בו כי תיטיב לך. נפשו של אדם תבוא עד דוד אבותיו, וכשם שבחלק הראשון סופר על כך שדרך הכסילים ממשיכה גם אחריהם, נאמר בחלק הזה על הרשעים: עד נצח לא יראו אור. ופעם נוספת חותם המשורר: אדם ביקר ולא יבין, נמשל כבהמות נדמו.

«

מדוע בני קרח משוררים את המזמור הזה לכל העמים? ומיהו הירא שצריך להרגיע אותו?

במזמור מו ראינו היכן בני קרח היו משוררים. בתחילה, מסופר עליהם רק כשוערים (דה"א כו, א. כו, יט), אך בימי יהושפט כתוב: ויקמו הלויים מן בני הקהתים ומן בני הקרחים להלל לה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בקול גדול למעלה.

(יג) ואדם ביקר בל ילין, נמשל כבהמות נדמו.
(יד) זה דרפם כסל למו, ואחריהם בפיהם ירצו. סלה.

(טו) פצאן לשאול שתו מות ירעם,

וירדו כם ישרים לבקר,

(וצירים) וצורם לבלות שאול מזבל לו.

(טז) אך אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי, מִיַּד שְׂאוּל כִּי יִקְחֵנִי. סלה.

(יז) אל תירא כי יעשר איש, כי ירבה כבוד ביתו.

(יח) כי לא במותו יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו.

(יט) כי נפשו בחייו יברך, ויודך כי תיטיב לך.

(כ) תבוא עד דוד אבותיו, עד נצח לא יראו אור.

(כא) אדם ביקר ולא יבין, נמשל כבהמות נדמו.

נראה לחבר את המזמורים הללו של בני קרח, לסיפור שאירע עם יהושפט מלך יהודה.

בספר דברי הימים (דה"ב כ, א-כט) מסופר, שבני מואב ובני עמון ועמקם מהעמונים באו על יהושפט למלחמה. ויבאו ויגידו ליהושפט לאמר: בא עליה המון רב מעבר לים, מארם, והנם בחצוץ תמר היא עין גדי. וירא, ויתן יהושפט את פניו לדרוש לה, ויקרא צום על כל יהודה. יהושפט נענה בתפילתו, ונאמר כך: ויחזיאל בן זכריהו בן בניהו בן עיאל בן מתניה הלוי מן בני אסף, היתה עליו רוח ה' בתוך הקהל. ויאמר: הקשיבו כל יהודה וישבי ירושלים והמלך יהושפט, כה אמר ה' לכם, אתם אל תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הזה, כי לא לכם המלחמה פי לאֵלֵהִים. מחר, ורו עליהם, הנם עלים במעלה הציץ, ומצאתם אתם בסוף הנחל, פני מדבר ירואל. לא לכם להלחם בזאת, התיצבו, עמדו, וראו את ישועת ה' עמכם יהודה וירושלים, אל תיראו ואל תחתו, מחר צאו לפניהם וה' עמכם.

ואכן, יהושפט קיבל את הנבואה, ויקד יהושפט אפים ארצה וכל יהודה וישבי ירושלים נפלו לפני ה' להשתחוות לה'. ומסופר, שמיד כאשר קיבלו את הנבואה: ויקמו הלויים מן בני הקהתיים, ומן בני הקרחים, להלל לה' אֵלֵהִים ישראל בקול גרול למעלה.

אם כן, לפני ההצלה שרו בני קרח כדי לא לפחד.

מה היה בסופו של דבר? וישפיעו בכקר, ויצאו למדבר תקוע, ובצאתם עמד יהושפט ויאמר: שמעוני יהודה וישבי ירושלים, האמינו בה' אֵלֵהִים ותאמנו, האמינו בבניאיו והצליחו. ויועץ אל העם, ויעמד משררים לה, ומהללים להדרת קדש, בצאת לפני החלוצים ואמרים: הודו לה' כי לעולם חסדו. ובעת החלו ברנה ותהלה, נתן ה' מארבים על בני עמון מואב והר שעיר הבאים ליהודה, וינגפו. ויעמדו בני עמון ומואב על ישבי הר שעיר להחרים ולהשמיד, וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו למשחית. ויהודה בא על המצפה למדבר, ויפנו אל ההמון, והנם פגרים נפלים ארצה, ואין פליטה.

ומהו העושר עליו כתוב במזמור שלנו?

מסופר לאחר שהאויבים מתו, ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם, וימצאו בהם לרב, ורכוש ופגרים וכלי חמדות, וינצלו להם לאין משא, ויהיו ימים שלושה בזוים את השלל כי רב הוא. אם כן, כל העמים הלוחמים בטחו בעושרם, הבטחים על חילם, וברב עשרם יתהללו. וצריך היה לחזק את עם ישראל, שאין מה לפחד מהעושר הרב. ואכן, כולם נפלו ארצה.

רמז נוסף, ניתן למצוא בקריאה: כי נפשו בחייו יברך, ויודה כי תיטיב לה. על יהושפט כתוב: ויעמד משררים לה, ומהללים להדרת קדש, בצאת לפני החלוצים ואמרים: הודו לה' כי לעולם חסדו. ולאחר שמתו האויבים כתוב: וביום הרבועי נקהלו לעמק ברכה, כי שם ברכו את ה', על בן קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה עד היום. וכך, הגויים הם אלה שהחלו לפחד, ועם ישראל ברכו והודו ויצאו מהפחד.

להאזנה לשיעור על פרק מ"ט:

peneyhamenora.com/tehilim/49

או חפשו באפליקציות הפורדקאסטים
"שיעורים בספר תהילים".

